

Előszó

I.

Nagy megtiszteltetésnek veszem, hogy a 2009 őszén Oromhegyesen megtartott szakmai tanácskozáson¹ elhangzottak megjelennek könyvben is, s ehhez az Előszó megírására felkérést kaptam. A téma – a Délvidéken 1944–1945-ben elkövetett

¹ A Vajdasági Magyar Helytörténeti Társaság 2009. május 16-án alakult meg bajmoki székhellyel, azzal a céllal, hogy a nagy számban foglalkozó, s közülük a publikáló helytörténészeket és a helytörténet után érdeklődőket egy civil szervezetbe tömörítse. Már az alakuló ülésen javasolták, hogy 2009 őszén legyen egy tanácskozás, amelyen, a vajdasági magyarokon 1944–1945-ben elkövetett atrocitások kerülnek napirendre. A témával ugyanis sokan foglalkoztak és foglalkoznak, a lehetőségek szerint kutatásokat végeztek, nem utolsósorban több munkát jelentettek meg. Oromhegyes vállalta a tanácskozás megszervezését, amely nemzetközi jellegűvé vált. Több beszámoló hangzott el, s valamennyi más-más szempontból foglalkozott 1944–1945 tragikus és véres eseményeivel, amelyek még 65 év után sem tisztáztak, sőt egészen a közelmúltig nyilvánosan sem igen lehetett beszélni róluk. A tanácskozásnak a célja is az volt, hogy a gyakran ellentmondó eseményeket, az áldozatok számára vonatkozó adatokat megkísérelje megvilágítani, azzal a jó szándékkal, amelyek elősegíthetik az igazság felderítését, rehabilitálását azoknak, akiket törvénytelenül és bírósági ítélet nélkül végeztek ki a partizánok. A meggyilkoltak száma több ezertől, netán több tízezerre tehető.

A tanácskozás résztvevői és előadói egyöntetűen azt a közös akaratukat juttatták kifejezésre, hogy az elhangzott beszámolókat, tekintettel az embeerek körében évtizedeken át nagy érdeklődést kiváltó témára, könyvben meg kell jelentetni, mintegy hozzájárulásként, ezzel is elősegítendő a több mint fél évszázaddal ezelőtti véres események tisztázását. (A szerk.)

magyarellenes népiirtás és más elvülhetetlen emberiség elleni bűncselekmények feltárása, és annak lehetséges módszertana – mindig időszerű. Több okból is. Üzen a mának, hiszen nem lehet, hogy ideológia vagy politikai indíttatásból valamely társadalmi csoport ellen más kategóriák szerint lehessen eljárni, mint az elkövető csoport vélt sérelmei esetében. Erre legjobb példa a múltból az volt, amikor a civilizált Európa a gyarmatosítás idején, más módon viselkedett a saját kultúrkörön belül viselt háborúkban vagy konfliktusok idején, mint amit ugyanakkor megengedett magának a „civilizálatlan” gyarmatokon. Ennek mai áthallása az, amikor azt lehet érzékelni, hogy a kitalált és általánosított stigmák alapján valaki úgy gondolja, hogy a más kategóriájú viselkedés valósítható meg a „mocskos fasiszta, kommunista, zsidó, cigány vagy magyar” ellen, mint amit elvár a saját maga által meghatározott és magát odasoroló kategória – demokrata, haladó vagy szerb – vonatkozásában. Ha ez a gondolkozása múltat illetően is megmarad – más az egyik kollektív bűnössége, mint a másiké, az egyik elvülhetetlen és örökké üldözni kell, feltárni és emlékezni, míg a másik az nem kell, hogy ebbe a kategóriába tartozzon –, akkor a jelenkori európai civilizációnk összecsuklik, hiszen egyenrangú felek fejlődés iránti együttműködése helyett nem egyenrangú felek próbálják előre vinni a kontinenst – garantáltan kisebb hatásfokkal. Ez fokozottan érvényes térségünkre, a szerbek és a magyarok viszonyára. Az egyensúlyt helyre kell állítani, ez a két nép érdeke, mivel ez a demokratikus fejlődés előfeltétele. Ez nem lehet alkuknak tárgya, ami a tárgyalóasztalokra való.

Örülök annak is, hogy most, amikor a hivatalosan elmozdulás történt, vagyis a délvidéki, magyarok által elkövetett atrocitások ismeretfeltárása után a két ország akadémiai vegyes bizottságot állít fel a magyarok kárára elkövetett, emberiség

ellenes büntettek felfedésére, melyeket egyéni és törvényesen bizonyított bűnösség figyelmen kívül hagyásával követtek el.

Magam a *Délvidéki Mártírium 1944–45 Alapítvány* megteremtésével szintén szeretném ezt a kérdésmegoldást elősegíteni. Örülök, hogy több politikai és szakmai fórum is elkezdett ezzel a témával foglalkozni. Elismerés illeti ezért a Vajdasági Képviseelőházat a felállított Igazságtételi Bizottság munkájáért, de látjuk, hogy sem a feltáráshoz, sem a rehabilitációhoz nem volt elegendő politikai akarat és anyagi muníció. Több kell!

Az elmúlt időszakban sokan kutattak és publikáltak e témában. Elismerés érte, hiszen ezt úgy tették, hogy nem tudták akkor, valaha is lesz-e ennek fogantója a politikában, a tudományban, a jog területén. Tudták, hogy sokan a tanúk közül meghalnak és a legfontosabb források elvésznek, ezért megpróbálták maguk ezek vallomásait is átvinni a túloldalra. Örök hála nekik ezért a bátor és önfeláldozó munkáért.

De ezt a megkezdett utat tudományos szinten is végig kell járni. Ezért dicséretes, hogy az oromhegyesi fórumon – melyet követtek és követnek más lehetőségek is –, már az eddigi tudományos igényű, vagy lelkes helytörténeti kutatások eredményeiről is beszámoltak, és részletes gondolatvázak hangzanak el arról is, hogy a továbbiakban milyen módszertannal kell a helytörténeti feltárást folytatni. Nyilvánvaló ugyanis, hogy az események részletes feltárást az általános kutatások mellett helyben, helytörténeti munkával lehet igazán kiegészíteni és az eredményeket – pl. áldozatok és elkövetők névsorát – dokumentálni. Az is nyilvánvaló, hogy ebben szükség lesz nemcsak a helyszíni események, hanem a haláltáborokban vagy munkatáborokban történtek feltáráására is, mert ez ugyanannak a kollektív bűnösségen alapuló törvénytelenéseknek a része volt. Az is látható, hogy más népek, elsősorban a szintén kárvallott németek segítsége is szükséges ehhez a munkához.

A munka elindult. Viták, filmek jelennek meg a médiában. Ezért kell az állami mellett a civil szférának is ezeket a kutatókat, a közvélemény felé a kommunikációt és a rehabilitálókat segítenie. Remélem, az ügyben érdekelt megmozdulnak és minden területen lépnek. Ha igen, ez magával tudja rántani a szerb kutatók és a média segítségét is. Az akarat köveket, sőt hegyeket tud megmozgatni. Tudom, ez így lesz a saját nemzetársaink ellen elkövetett bűnök feltárásában, és méltó újratemetésre és rehabilitációra is sor kerül.

Becsey Zsolt

II.

Az 1944–1945-ös eseményeket, a magyarokat ért véres atrocitásokat ma már nem kell tabu témaként kezelni. Legutóbb Magyarország és Szerbia köztársasági elnöke, SÓLYOM LÁSZLÓ és BORIS TADIĆ találkozájának központi témája volt a negyvenes évek eseményeinek feltárása, vegyes bizottságok létrehozása, a két akadémia tudósainak együttműködése, kutatása. Már a legfelsőbb szinten is foglalkoznak ezzel a témával, aminek sok előzménye volt. Elsősorban vajdasági magyar kutatók foglalkoztak az egykori véres eseményekkel, titokban, hiszen a 90-es évek elején nagy bátorság kellett ahhoz, hogy bárki is megkérdőjelezze a partizánok hősiességét, becsületességét.

A hazugság falai azonban bomladozni kezdtek.

A kutatók azt tanulmányozták, ami a vajdasági magyarságot foglalkoztatja: saját nemzetársainak kivégzése, szülőhelyükről való elűzése, gyűjtőtáborokba kényszerítése. Elsősorban a kivégzettek száma izgatja a közvéleményt, hiszen az eddigi kutatásokban előforduló számok hibaszázaléka túl nagy ahhoz,

hogy el lehessen fogadni bármelyiket is (5000 és 40 000 fő a két véglet).

Az eseményekről tudott a magyar államvezetés, de túlságosan gyenge volt ahhoz, hogy bármit is tegyen a kíméletlen leszámolás ellen.

A *Memento, 1944–1945* című tanulmánykötet a még hidegebb napokat kutató történészek, helytörténészek írásait közli, amelyek a Vajdasági Magyar Helytörténeti Társaság Oromhegyesen 2009 őszén megtartott első konferenciáján hangzottak el. A tanulmányok többsége helytörténeti kutatásokon alapszik. Ezek közül NAGY TIBOR (Topolya) és MOJZES ANTAL (Bajmok) a szülővárosukban történt eseményekről számol be, FORRÓ LAJOS (Magyarakanizsa), TELEKI JÚLIA (Becse) a más településeken (Adorján, Martonos, Járek, Zsablya), dr. BALLA FERENC és dr. BALLA ISTVÁN (Bezdán) kutatásairól, valamint NAGY VILMA (Szabadka) visszaemlékezésében a Martonoson történekről ír. A SAJTI ENIKŐ tanulmánya összegzi az eddig megjelent – elsősorban külföldi – munkákat. Több szakmai kérdést vet fel (pl. ártatlan vagy civil áldozatokról beszélünk). MEZEI ZSUZSANNA beszámolója örömteli a kutatóknak: a Vajdasági Levéltár hozzáférhetővé teszi azokat a dokumentumokat, amelyek eddig hétpecsés lakat alatt voltak. PÁL TIBOR az OZNA-iratok kutathatóságától vár jelentős eredményt, de több történésszel egyetért abban, hogy ne tápláljunk hiú reményeket, ismerve az 1966 és 1968 közötti iratmegsemmisítési hullámot és annak mértékét.

A győzelem mindig igazolt politika megbukott. Hogy évtizedekig nem lehetett beszélni a még hidegebb napokról, mára megszűnt. Sajnos a hallgatásnak nagy ára van: családok tűntek el, mintha soha nem léteztek volna. A rehabilitációhoz nevek, születési évre, vagyoni helyzetre van szükség. Addig, amíg nem nyitják meg az OZNA-dokumentumokat, a helytörténet-kutatók feladata, hogy felkutassák a kivégzetteket, a tömegsírokban

fekvő magyarokat, név szerint beazonosítva őket, mert csak így tudják bebizonyítani, hogy éltek, szerettek és gyűöltek, családot alapítottak, dolgoztak, reméltek, terveztek, álmodoztak – és ártatlanul, bírósági ítélet nélkül kivégezték őket. Csak azért, mert magyarok voltak. Elsősorban nekik tartozunk azzal, hogy felkutatjuk kilétüket.

A helytörténeti kutatás elsősorban a kollektív visszaemlékezést, a halotti és anyakönyvi kivonatokat hívja segítségül. Sajnos, miként azt a kutatók is említik, ezek sok buktatóval jár(hat)nak. A visszaemlékező rosszul emlékezik vissza egy-egy eseményre, hiszen ma már több évtizedet kell visszapergetnie. A halotti bizonylatban általában a háború viharában eltűnt megfogalmazást használják. A nép ellenségének titulálták a magyarokat, és kollektív bűnösséggel sújtották őket, eltekintve attól, hogy csecsemőről vagy aggastyánról volt szó. Ez ellen is tenni kell! Ez a tanulmánykötet egy lépés a cél eléréséhez. Beszélni kell az egykori véres eseményekről, tudományos konferenciákon, az utcán.

Örömteli, hogy ennyi kitűnő elme egy célért küzd egymást segítve, biztatva. Könyvek jelennek meg az 1944/45-ös magyarellenes atrocitásokról, konferenciákat szerveznek, filmeket készítenek. A kutatások eredményeit más nyelveken – elsősorban szerbül – kell kiadni, hogy minél többen megismerhessék a szörnyű eseményeket, amelyek 65 évvel ezelőtt zajlottak le a Délvidéken, és több ezer nemzettársunk veszett oda.

Tomik Nimród